

ЛЮКЛЯН М. Б.,
аспірант кафедри теорії та історії
держави і права
(Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова)

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.97>

ВПЛИВ СУЧАСНОГО ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ НА УТВЕРДЖЕННЯ ДЕТЕРМІНАНТ МОТИВАЦІЇ ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовується, що мотивація правової діяльності формується під впливом низки політичних чинників, вивчення яких допомагає краще усвідомити взаємозв'язок між правом та політикою, а також розкрити складні механізми, що визначають поведінку суб'єктів правової діяльності у різних політичних системах. З'ясовано, що мотивація правової діяльності – це не лише результат впливу законів та правових норм, а й політичних детермінант, що дозволяє розглядати її як багатогранне явище у контексті сучасної правової та політичної теорії. Тому важливо довести, що мотивація правової поведінки є важливою частиною правової політології – відносно нової в українському науковому просторі галузі знань, в межах якої досліджується взаємодія між правом та політикою, вивчається вплив політичних інститутів і процесів на функціонування правової системи. Обумовлено, що в демократичних суспільствах, де правові ідеали рівності, справедливості та свободи мають високу цінність, мотивація правозахисної та юридичної діяльності більше спрямована на забезпечення прав людини та верховенства права, що зумовлює не лише роботу специфічних правових інститутів, але й активне залучення громадянського суспільства у процеси правотворення і правозастосування. Констатовано, що в Україні, як демократичному суспільстві, мотивація правової діяльності є високою тому, що базується на свідомому бажанні вплинути на формування законодавства й практики із одночасним проведенням просвітницької діяльності, яка підвищує правову обізнаність та допомагає громадянам реалізувати свої права. Здійснено висновок, що демократична ідеологія ґрунтується на цінностях, які сприяють розвитку суспільства та підтримують прозорість правової діяльності, забезпечуючи довіру громадян до державних інституцій і створюючи умови для ефективного функціонування правових відносин.

Ключові слова: держава, громадянське суспільство, людина, мотивація, політико-правовий дискурс, демократія, правова діяльність.

Liuklian M. B. Influence of modern political and legal discourse on the assessment of the determinants of motivation of legal activity

The article substantiates that the motivation for legal activity is formed under the influence of a number of political factors, the study of which helps to better understand the relationship between law and politics, and also to reveal the complex mechanisms which determine the behavior of legal actors in different political systems. It is found that the motivation for legal activity is not only the result of the influence of laws and legal norms, but also political determinants, which allows us to consider it as a multifaceted phenomenon in the context of modern legal and political theory. Therefore, it is important to prove that the motivation of legal behavior is an important part of legal political science - a relatively new field of knowledge in

the Ukrainian scientific space, which studies the interaction between law and politics, and the impact of political institutions and processes on the functioning of the legal system. The author proves that in democratic societies, where legal ideals of equality, justice and freedom are of high value, the motivation for human rights and legal activities is more focused on ensuring human rights and the rule of law, which leads not only to the work of specific legal institutions, but also to the active involvement of civil society in the processes of lawmaking and law enforcement. It is stated that in Ukraine, as a democratic society, the motivation for legal activity is high because it is based on a conscious desire to influence the formation of legislation and practice, while conducting educational activities which raise legal awareness and help citizens to exercise their rights. The author concludes that democratic ideology is based on values which contribute to the development of society and support transparency of legal activities, ensuring public trust in state institutions and creating conditions for the effective functioning of legal relations.

Key words: *state, civil society, human, motivation, political and legal discourse, democracy, legal activity.*

Суб'єктами правової діяльності є всі особи та організації, які залучені до створення, застосування, тлумачення та забезпечення правових норм. Вони виконують різні функції в правовій системі, маючи визначені права та обов'язки. До суб'єктів правової діяльності відносяться як фізичні, так і юридичні особи, а також інституції, що впливають на розвиток і реалізацію права. Можна умовно поділити їх на кілька груп. До першої групи належать державні органи та судова влада, які тлумачать і застосовують право, вирішують юридичні спори та приймають рішення; виконавча влада, що впроваджує законодавчі норми та забезпечує їх виконання; правоохоронні органи, що контролюють дотримання правових норм. Друга група включає представників різних юридичних професій, таких як адвокати, прокурори, нотаріуси та інші. Третю групу утворюють юридичні особи, які діють у межах правових норм та зобов'язані дотримуватись законодавства, особливо у сфері комерційного права, трудового права та корпоративного управління. До цієї групи належать також неприбуткові організації, зокрема громадські організації та благодійні фонди. Четверту групу складають фізичні особи – громадяни, які є основними суб'єктами права, підпадають під дію правових норм і мають відповідні права та обов'язки в суспільстві, а також іноземці та апатриди, що перебувають під юрисдикцією держави або міжнародного права. Хоча права цих осіб можуть бути обмежені порівняно з громадянами, вони також є суб'єктами правової діяльності.

Окремо варто виділити міжнародні організації, такі як ООН, ЄС та міжнародні судові установи, зокрема Міжнародний кримінальний суд, які встановлюють міжнародні правові норми, забезпечують їх дотримання та відіграють важливу роль у регулюванні відносин між державами та іншими міжнародними суб'єктами. До суб'єктів правової діяльності також належать представники академічної спільноти та експерти, що займаються розробкою теоретичних основ права, аналізом правозастосовної практики та наданням експертних висновків для вдосконалення правової системи.

Звісно, в межах однієї статті неможливо детально розглянути професійну діяльність кожної з перелічених груп. Проте, варто зазначити, що разом вони суттєво впливають на функціонування правової системи, формування правового середовища та забезпечення справедливості в суспільстві. Тому, розглядаючи політичні чинники, що визначають мотивацію правової діяльності, необхідно зосередитись на її аналізі через призму правової політології.

Для глибшого дослідження мотивації правової діяльності ми продовжимо аналіз, використовуючи більш вузьке поняття «правовий режим». Це поняття охоплює не лише правові норми, але й соціальні, політичні та культурні умови, в яких діють суб'єкти правової діяльності. Вивчення цього аспекту дозволить краще зрозуміти чинники, що мотивують суб'єктів діяти певним чином у межах правової системи.

Правовий режим, як складова частина правового регулювання, визначає способи застосування правових норм у конкретній країні, відображаючи механізми контролю, захисту прав і свобод, а також межі дозволеного та забороненого в суспільстві. Хоча правовий режим формується на основі політичного, він безпосередньо стосується реалізації законів і функціонування судової системи. Типи правових режимів залежать від політичного контексту: наприклад, це може бути правовий режим воєнного стану або звичайний правовий режим. Як взаємодіють два важливі поняття: «політичний» і «правовий» режими? Їх відмінність полягає в наступному. Політичний режим охоплює всю систему владних відносин і взаємодію між державою та суспільством, тоді як правовий режим відображає лише сферу правового регулювання і способи реалізації законодавства.

На практиці це виглядає так: політичний режим визначає, як здійснюється влада (демократичними або репресивними методами), а правовий режим - як реалізуються закони та правові норми (на основі верховенства права або під контролем влади). Отже, правовий режим залежить від політичного. Наприклад, у демократичному політичному режимі встановлюється правовий режим, що захищає права громадян, тоді як в авторитарному режимі законодавство може бути обмежувальним або репресивним. Соціальна практика підтверджує, що правовий режим здатен впливати на політичний лад країни, визначаючи характер правової діяльності, її мотивацію та механізми реалізації. Загалом, у розробці наукової проблематики політичного режиму відзначимо вагомий науковий доробок таких авторів як Н. Данилюк [1], О. Євтушенко [2], М. Спур [3], В. Литвин [4], Ф. Рудич [5] С. Серьогіна [6], М. Требін [7], Г. Шипунов [8] та ін. Але, як відмічає дослідниця К. Федоришина, навіть при визнанні багатоаспектного змісту політичного режиму, все одно залишається невирішеним питання: чи слід розглядати політичний режим лише як політичну систему, засновану на соціальних зв'язках, адже в такому випадку це призводить до втрати його інституційного аспекту [9, с. 14–17].

Правова діяльність є одним із способів реалізації державної влади і має виражений праксеологічний характер. Це пояснюється тим, що правова діяльність охоплює процеси створення, застосування, тлумачення та контролю за виконанням правових норм, через які держава впливає на поведінку суб'єктів права, регулює суспільні відносини та підтримує порядок. Усі ці аспекти є невід'ємною частиною механізму здійснення державної влади, оскільки вони визначають способи організації та функціонування правової системи в суспільстві. Що стосується мотивації правової діяльності, то вона значною мірою залежить від типу правового режиму, який домінує в конкретній країні. У демократичних режимах громадяни мотивовані дотримуватись законів, оскільки правова система гарантує захист їхніх прав і свобод та дозволяє впливати на процеси формування законодавства. В авторитарних та тоталітарних режимах мотивація правової діяльності часто ґрунтується на страху перед репресіями або на бажанні отримати привілеї від держави. У таких системах правова діяльність зазвичай спрямована на забезпечення контролю з боку влади, що суттєво впливає на поведінку громадян і юридичних осіб.

Демократія, авторитаризм і тоталітаризм відрізняються специфічними правовими режимами, які мають суттєві різниці в способах реалізації прав і свобод. Демократичний правовий режим ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності судової влади, повазі до прав людини та громадянських свобод. У такому режимі законодавча діяльність є прозорою і підзвітною громадськості, а громадяни мають можливість брати участь у правотворчості через вибори та інші демократичні механізми. Авторитарний правовий режим використовує право як інструмент контролю держави над громадянами; закони часто служать інтересам правлячої еліти, а судова система підкорена політичним інтересам. Тоталітарний правовий режим повністю підпорядковує право і судову систему ідеологічним вимогам, використовуючи законодавство як засіб тотального контролю та придушення вільнодумства. У таких умовах правова діяльність стає інструментом забезпечення абсолютної влади держави над усіма аспектами життя.

Різні правові режими також створюють різні стимули для працівників юридичних професій. У демократичних країнах юристи можуть бути незалежними захисниками прав

громадян, тоді як в авторитарних системах їх роль обмежується обслуговуванням інтересів режиму. Політичний режим значно впливає на мотивацію учасників правових відносин, оскільки визначає, як вони можуть діяти в межах закону і які наслідки їхня діяльність може мати з точки зору права. У системах верховенства права мотивація правової діяльності спрямована на досягнення справедливості, захист прав людини та забезпечення правової безпеки. Правники та законодавці дотримуються закону, визнаючи його найвищою цінністю, яка стоїть над політичними та економічними інтересами. Водночас в авторитарних правових режимах мотивація часто ґрунтується не на повазі до закону, а на страху перед репресіями чи бажанні здобути підтримку влади. У таких режимах правова діяльність часто використовується як інструмент політичного контролю та обмеження прав і свобод, змінюючи свою сутність і мету.

Цей контраст мотивації правової діяльності свідчить про вплив політико-правових умов на функціонування правової системи. Тому для глибшого розуміння політичних процесів і трансформацій у різних країнах необхідно досліджувати «зворотний зв'язок», тобто мотивацію правової поведінки. Вивчення відмінностей у мотивації правової діяльності залежно від типу правового режиму допомагає краще зрозуміти, як політична влада впливає на правову систему та як правові інститути функціонують в різних політичних умовах. Цей взаємозв'язок показує, що політичні зміни часто супроводжуються змінами в правовому режимі: реформування законодавства може сприяти демократизації, а обмеження прав і свобод призводить до авторитаризму. Легітимність влади та ступінь підтримки громадянами, що проявляються у показниках стабільності або кризи політичної системи, також залежить від правового режиму. Крім того, функціонування судової системи, забезпечення дотримання прав і свобод, створення умов для розвитку правової культури та політичної стабільності, а також визначення мотиваційних чинників правової діяльності є важливими аспектами цього процесу.

Американський дослідник висловлює цікаву думку щодо репутаційних стимулів, пояснюючи, як репутація та соціальний статус можуть мотивувати індивідів дотримуватися законів. Якщо соціальні групи очікують від своїх членів виконання певних норм, порушення цих норм може призвести до втрати репутації. Тому люди часто дотримуються законів не через побоювання санкцій з боку держави, а через страх втратити соціальний статус. Як зазначає Ерік А. Познер, законодавство може використовуватися для зміни соціальних норм, особливо коли ці норми стають застарілими або не відповідають суспільним цінностям. У таких випадках правові норми можуть слугувати інструментами для коригування суспільної поведінки. Такий вплив буде ефективним лише тоді, коли закон підтримується широкою громадськістю або коли існує сильна репутаційна чи економічна мотивація для його дотримання. Крім того, як зазначає дослідник, люди часто дотримуються норм, щоб уникнути соціального осуду чи ізоляції, що робить соціальний тиск часто більш ефективним, ніж державні санкції в регулюванні поведінки, оскільки страх втратити соціальні зв'язки може бути сильнішим, ніж страх юридичних наслідків. Отже, право та соціальні норми тісно взаємодіють, формуючи мотивацію для правової поведінки. Право може коригувати або посилювати соціальні норми, але для забезпечення виконання законів важливо враховувати не лише санкції, а й соціальні фактори, такі як репутація, статус і громадський тиск [10, р. 165–172].

Наступним важливим аспектом, який потребує уваги, є взаємодія між правовим режимом і політичною ідеологією. Механізм їх взаємодії можна описати таким чином: правові механізми, закони та інститути створюються з урахуванням політичних ідеологічних принципів, а політична ідеологія, своєю чергою, формує базові цінності, які закладаються в основу законодавства. У цьому контексті правовий режим відіграє важливу роль у формуванні та закріпленні політичної ідеології, а також у забезпеченні її домінування в суспільстві. Значення політичної ідеології як системи цінностей, переконань та поглядів, що визначають напрямки розвитку держави та суспільства, є взаємовигідним у цьому процесі. Для того, щоб політична ідеологія могла реалізуватися на практиці, необхідний відповідний правовий режим, який закріплює ці ідеологічні принципи на рівні законодавства.

Правовий режим визначає, як ідеологія втілюється через закони, нормативно-правові акти та судові рішення. Наприклад, у демократичних країнах, де панує ліберальна політична ідеологія, правовий режим підтримує демократичні цінності, відображаючи їх у забезпеченні громадянських свобод, прозорості державних інститутів та участі громадян у політичних процесах. Водночас у авторитарних і тоталітарних державах правовий режим відображає політичну ідеологію, що обмежує права і свободи громадян, наголошуючи на централізації влади та контролі над суспільством. У таких системах встановлюються закони, що регулюють діяльність ЗМІ, обмежують опозицію та громадянську активність, підтримуючи політичну ідеологію, що виправдовує авторитарні методи управління. Правовий режим надає легітимність політичній ідеології, закріплюючи її на законодавчому рівні. Законодавча система та правозастосування стають інструментами формування громадської думки та суспільного сприйняття політичної ідеології як єдино правильної, що характерно для авторитарних та тоталітарних режимів.

У демократичних країнах правовий режим підтримує легітимність політичної ідеології через принцип верховенства права, що передбачає рівність перед законом і захист основних прав людини. Ліберальна політична ідеологія, орієнтуючись на індивідуальні права, вільний ринок та політичний плюралізм, закріплюється через конституційні механізми, що забезпечують захист прав і свобод кожного громадянина.

Сучасний правовий режим в Україні пов'язаний із введенням воєнного стану, який є особливим правовим режимом, запровадженням у разі збройної агресії або загрози національній безпеці та територіальній цілісності країни, з метою забезпечення стабільності та оборони [11]. Воєнний стан передбачає можливість тимчасового обмеження прав і свобод громадян задля державних та національних інтересів. Під час воєнного стану політична ідеологія орієнтується на питання національної безпеки, оборони та захисту держави, а ідеологічний дискурс зміщується в бік захисту національних інтересів і територіальної цілісності, що стає основною темою політичних кампаній і пропаганди.

Правовий режим під час воєнного стану в Україні є складною системою правових заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки, оборони та підтримки конституційного ладу. Основною метою цього режиму є створення умов для оборони країни від зовнішньої агресії. Тому в умовах воєнного стану деякі конституційні права та свободи громадян можуть бути обмежені. Наприклад, може бути встановлений контроль за переміщенням осіб і транспорту, введено комендантську годину, а також обмеження або заборони на масові заходи з метою запобігання дестабілізації та саботажу. В окремих регіонах формуються військові адміністрації, а державні органи та інституції отримують розширені повноваження для оперативного реагування на загрози безпеці країни. Зростає відповідальність за порушення військових наказів і вводяться нові види кримінальної відповідальності за співпрацю з ворогом або підлив державної безпеки.

Врешті решт, мотивація правової діяльності має велике значення в контексті політичних відносин, оскільки вона визначає не лише поведінку суб'єктів права, але й характер та орієнтацію рішень, що приймаються в сфері державного управління, законодавства та правозастосування. Політичні відносини часто крутяться навколо боротьби за владу, ресурси й вплив, і правова діяльність виступає як інструмент, що формалізує та структурує ці процеси. Мотивація правової діяльності також тісно пов'язана з політичними цілями учасників процесу та основними ідеологічними цінностями. Ми вважаємо, що об'єктивними чинниками, які визначають мотивацію суб'єктів правової діяльності, є: 1) політичний режим; 2) домінуючі правові ідеології в суспільстві; 3) інтереси окремих політичних і соціальних груп. У подальшому ми детальніше розглянемо ці та інші чинники у контексті мотивації в різних видах правової діяльності.

Підсумовуючи, необхідно відзначити, що аналіз політичних чинників, які визначають мотивацію правової діяльності, є ключовим елементом для глибшого і всебічного розуміння функціонування правових систем у сучасному світі, що, в свою чергу, сприяє розвитку політико-правової теорії в нових умовах. Політичні чинники значною мірою впливають на

формування мотивації правової діяльності в різних країнах. Режими, в яких діють правові системи, мають істотний вплив на правову активність як окремих осіб, так і інституцій. У демократичних державах, де існує висока довіра до правових інститутів і забезпечені основні права та свободи, мотивація до правової діяльності зазвичай є значною. Адвокати та правозахисники мають можливості для ефективної діяльності, залучення громадськості та створення позитивного іміджу правової системи.

Список використаних джерел:

1. Данилюк Н. М. Основні підходи до трактування поняття «політичний режим». *Український науковий журнал «Освіта регіону»*. 2009. № 3. С. 55–61.
2. Євтушенко О. Н. Політичний режим та його роль у регулюванні взаємовідносин суспільства й держави. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2016. Т. 284. Вип. 272. С. 12–16.
3. Єпур М. В. Ліберально-демократичні політичні режими в сучасних державах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 41. Т. 1. С. 17–20. URL: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.41-1.4>
4. Литвин В. С. Політичні режими сучасності: інституційні та процесуальні виміри аналізу: навч. посібн. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 632 с.
5. Рудич Ф. Політичний режим і народовладдя: спроба політологічного аналізу. *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 3–16.
6. Серьогіна С. Г. Форма правління і політичний режим. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2005. Вип. 9. С. 3–13.
7. Требін М. П. Політичний режим як детермінанта рівня правової культури. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2009. № 2. С. 132–149.
8. Шипунов Г. Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення. *Вісник Львівського університету*. Серія філос.-політолог. студії. 2014. Вип. 5. С. 329–338.
9. Федоришина К. Інтегративний погляд на політичний режим: між інституційністю і соціологічністю. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends*. 2021. Vol. 2. С. 14–17. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-28.05.2021.v2.02>
10. Eric A. Posner. *Law and Social Norms*. Harvard University Press, 2002. 272 p.
11. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України із змінами і доповненнями станом на 08.08.2024 року. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

